

TALIVIUD OTSIDES

BARENTSI MERE ÄÄREST JA LÄÄNEMERE RANNIKULT

Aasta linnust hiireviust oleme juba juttu teinud, seekord kirjutame meile külmaperioodiks saabuvast taliviust, keda tema rohkelt suliste saabaste tõttu ka karvasjalg-viuks kutsutakse.

EEDI LELOV

ESIMENE KOHTUMINE

Jaanuar 1964. Selge, päikesepaisteline ja lumine talvapäev, nagu selle kümnendi algul tavaline. Talvine koolivaheaeg ehk näärivaheaeg hakkas lõppema ja üks poisipõnn, kes Perekülas vanaema ja vanaisa juures aega veetis, astus koos memmega bussipeatuse poole, mis jäi oma kolme kilomeetri kaugusele. Millegipärast oli memmel vaja naabertallu minna. Poisiklutt jäi aga talvi-seid põlde ja kiviaedu ning eemalt paistvat Kõima raba uudistama.

Äkitselt ilmus raba poolt suur hele lind. Kull! Olin selleks ajaks juba piisavalt toleaeget jahimeeste käsiraamatut „Sportlik jahindus” sirvinud, ja et tegu on kulliga, sain kohe aru. Veidi imelik see kull oli küll. Nii hele, valgete tiivaalustega, mille tiivanuki kohal tume laik ja valge tumeda tipuga saba. Selle asemel, et edasi lennata, võttis lind ette omapärase lennumanöövri ja jäi tiibadega vehkides ühele kohale õhus seisma,

Ülälennul hahkade salk Barentsi mere lõunakaldal mais 1975. Meri alles sulab.

raples veidi (et seda lennuviisi raplemiseks nimetatakse, sain teada alles mõni aasta hiljem, kui sõrme ja hiljem ka käe ornitoloogiale andsin), lendas siis edasi ja raples uuesti.

Mõne aasta möödudes sain teada, et tegu oli karvasjalg-viuga ehk taliviuga (*Buteo lagopus*).

Kättesattuvaid linnuraamatuid, põhiliselt Eerik Kumari välimäärajat uurides avastasin, et taliviu on ronga suurune ja oma lähedase venna hiireviuga küllaltki sarnane ja et lindu võib meil kohata sügiskuust lehekuuni.

Uurides aga tolle aja paremat ja mahukamat emakeelset linnuraamatut „Eesti NSV linnud“, sain teada, et taliviu pesitseb tundras ja metsatundras ning mõõtmelt on ta siiski veidi kopsakam kui meie metsaviu ehk hiireviu. Ei teadnud veel siis, et ühel päeval satun kolmeks suveks tundrasse – karvasjalg-viu põliskodusse. Veel enne kui tundraretk teoks sai, tegin Pärnus kindlaks, et kevaditi sealt läbirändavad taliviud liiguvad põhiliselt kahes suunas – lõuna poolt saabuvad linnud suunduvad otse põhja ja kirdesse, osa linde

aga liigub lahe rannajoont mööda suundudes läände.

KOHTUMISED TUNDRAS

1. juunil 1973. aastal astusin koos ühe elavaloomulise ja sõbraliku kasahiga Kanini poolsaare tipu põhjarannikult mööda. Algas Põhjaleevastiku madruste ligi kahe ja poole aastane ajateenimine väikeses hüdrograafia-teenistuse väeosas.

Aastaid hiljem võib öelda, et see aeg oli omamoodi lust ja lillepidu. Ei mingeid okastraataiaga piiratud kasarmuid, ei rividrilli, ei ahvatlevat

Sellistele kaljudele Kanini poolsaarel armastavadki karvasjalg-viud oma pesa ehitada. Pildistatud 1975. aastal.

Karvasjalg-viu pesa, mis kõrgem kui üks meeter, kaljuserval Kanini poolsaarel.

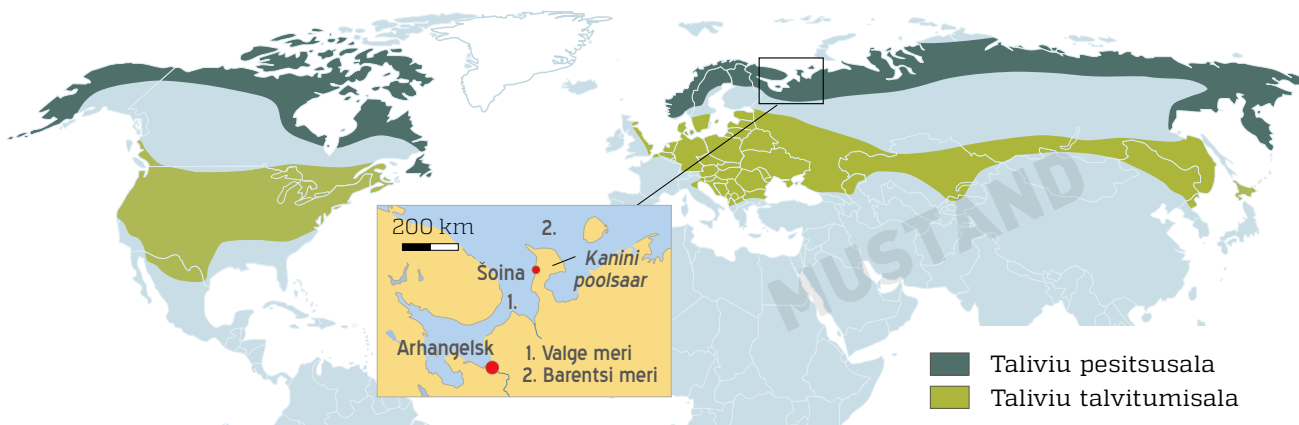
linnaluba ega kasarmute ümber madruspoisse piidlevaid lõtvu noorikuid. Ümberringi vaid tundra, kivised madalad ja laugjad mäed, mille kõrgemaid nukke sopkadeks kutsuti.

Tundrat lõhestasid selgeveelised ojad ja ojaorgudes kasvavad paar meetrit kõrged pajutihnikud. Poolsaare keskelt alguse saanud ojad olid tekitanud ülemjooksul kaljude vahele kitsaid püstloodsete seintega kanjoneid. Põhja pool ulus sageli tormine Barentsi meri, kuhu talvel püsivat jääkatet ei moodustunud ja vaid suured jääväljad triivisid reeglina idast

Loodusesõbral, kes taliviud talvel meie maal näha tahab, soovitan eelkõige Saaremaa poole sammud seada.

lääne suunas. Varematal aastatel olevat isegi koos triiviva jääga jääkarud Kanini poolsaare tippu sattunud ning seal elanike seas parajat segadust ja elevust tekitanud. Lõunapool asus veidi rahulikum ja talvel jääkaanega Valge meri. Lähima asulani, Šoinani lõunas jäi ligi 120 kilomeetrit.

Teenistus seisnes regulaarses vahisolekus aparaatide taga, leiva küpsetamises ning supi, pudru, praetud kartulite ja muu söögi valmistamises ja navigatsiooniperioodil mai lõpust kuni septembri alguseni doora (mis on suur klinkertehnikas ehi-

tatud puupaat reidil seisvalt laevalt proviandi toomiseks) tühjakslaadimises ja rannalt ajupuidu koristamises.

Vaba aega oli tohutult, pidi vaid komandöri paluma, et „linnaluba” tundrasse saada. Äraütlemisi ei mäleta.

KUI KARVANE ON VIU JALG?

Minu esimene 1973. aastal Kaninil leitud taliviu pesa oli väike. Kõrgust vaid 16 sentimeetrit, laiust 60×50, pesalohk ise oli 37×30 ja lohu sügavus pea olematu 2 sentimeetrit. Kui nüüd esimese pilgu karvasjalg-viu pessa heitsin, oli üheks esmaseks tegevuseks noorlinnu jooksmine uuri-mine. Mind huvitas väga, kui „karvane” karvasjalg-viu jalg siis tegelikult on? Enne tundrasse sattumist olin käes hoidnud ja rõngastanud hiireviisid ja kanakulle, kelle jookse sääreluust kuni jooksmeluuni oli puhas, ja väikekonnakotkaid, kelle jookse üleni sulistunud, mis on linnuperekonna *Aquila* üks olulisemaid tunnuseid. Mis selgus? Karvasjalg-viu jookse on esiküljelt ja külgedelt kaetud sulgedega, kuid jooksmine tagaosa mitte. Külgedel olevad suled lihtsalt katavad jookset ka tagantpoolt.

Nagu öeldud, minu esimene leitud pesa oli väike, aga see oli ka värskest tehtud, sealt puudus kõdunenud või kõdunevate okste kiht, mida täheldasin paljude teiste viupesade puhul. Mitmed neist olid üpriski kogukad – tüsened ulatus ligi meetrini ja need paiknesid nii kivistel seljandikel kui ka ojade kanjonite järskudel seintel. Pesade kohendamine algas millalgi lehekuu lõpupäevadel ja materjalina kasutati kuivanud pajuoksi ja vooderduseks kulu.

Karvasjalg-viu munadega pesa Kanini poolsaarel 1975. aasta suvel. Pesaehituse materjalina kasutavad sealsed viud pajuoksi ja kulu.

Mõnel pesapaigal oli läheduses mitmeid risuhunnikuid, mis tähistasid kunagi kasutusel olnud pesi.

Esimesed munad pesades leidsin 4. juunil 1974. aastal. Nägin, et need sarnanevad hiireviu munadega. Kokku õnnestus kolmel aastal kindlaks teha ühtekokku kümme karvasjalg-viu pesa, kuhu oli munetud või milles olid pojad. Ühel juhul jagati pesa rongaga – kord oli pesal ronk, kord viu. Tulemust ei kummaltki poolelt.

PESA KAITSEL MÕNI RÜNDAB, MÕNI MITTE

Pesa juures käitusid linnupaarid sinna sattunud inimeste suhtes erinevalt. Üks paar oli väga agressiivne ja ründas – lüües peast mütsi. Oli viupaire, kes pikeerisid vaatleja kohal, kuid meeter-poolteist enne kontakti pea või turjaga tehti lennumanööver ja tõusti uuesti üles. Osa linnupaare olid aga võrdlemisi arglikud

ja nende reageering inimesest rahurikkuja poole oli kõrgel pesa kohal tiirlemine ja ärev vinguv häälitsemine. Lähedusse sattunud liigikaaslastesse ja ronkadesse suhtuti agressiivselt ning ka polaarrebasele tehti tuupi, kui see liiga külje alla sattus. Vahemaa pesast, kust juhuslikule sisetungijale reageeriti (tavaliselt vinguva häälitseusega ja pesapaiga kohal rahutult tiirlemisega), erines viupariti ja ulatus 400 meetrist kuni 1,5 kilomeetrini.

Tundras oli kive külluses ja kõigil paaridel oli kusagil pesitsusterritooriumi serval mõni kivi või kaljunukk, kus võis sageli ühte vanalindu valvet pidamas näha. Sageli reetsid vahiposti lähedust valged roojalärakad.

Viupojad koorusid heinakuu teise kümmeapäevaku algul. Lemmingirikkal 1974. aastal oli viude pesitsustulemus siiski üllatavalt tagasihoidlik. Seitsmest pesast, kus olid munad (kolm pesa koguni 4 munaga) või

Aasta lind

Taliviu on 2015. aastal koos „verevenna” hiireviuga ja „kunsthõimlase” herilaseviuga Eesti Ornitoloogiaühingu aastalinnuks. Oli see nüüd tõepoolest taliviu dele hea talv meie maal talvitumiseks või tuli vaatluste rohkus ikkagi inimeste soovist aasta linde võimalikult rohkem näha ja vaatlusi kirja panna, ei tea. Nimelt peale tuntud taliviu talvitusalaade Läänemaal, Pärnumaal, Hiiu- ja Saaremaal nähti jõulukuul, näärikuul ja küünlakuul

linde ka Viljandi- ja Tartumaal. Linde jätkus ka Järvamaale ning Valga ja Võru kanti. Saaremaal oli seda lindu rohkesti. 26. südakuu päeval lugesid Rein Nellis ja Raul Melsas mõne ruutkilomeetrise suurusega heinamaaväljadel Haeska ja Piila külade ümbruses kokku 13 karvasjalg-viud. Talviudele lisaks veel ka hiireviusid ja välja-loorkulle. Kulliparadiis! Loodusesõbral,

kes taliviud talvel meie maal näha tahab, soovitangi eelkõige Saaremaa poole sammud seada. Rändeperioidil aga polegi tarvis praami-reisi ette võtta. Siirduge kuhugi Soome lahe lõunarannikule – Pöösaspeale, Kakumäele või Lahemaa poolsaarte põhjatip-pudesse – seal on väga suur tõenäosus üle lahe tulevaid või üle lahe minevaid taliviusid kohata.

koorunud pojad, sai tuule tiibadesse üksnes 3 poega! Mitmest pesast munad kadusid, ühe pesa juures lasti agressiivne vanalind maha. Mis aga oli tagasihoidliku pesitsustulemuse põhjuseks, ei oska öelda, kuna lemmingeid oli tundras „paksu”. Peale pessa toodud lemmingite oli mõnikord kohale tassitud koguni looma pesa. Leidsin saagijäänuste hulgast ka hangelindude ja tundrakiurude jäänuseid ja kaljukajaka tiibu.

Olin nooruses tulihingeline rōngastaja, kelle aastasummad küll tuhandetesse ei küündinud, kuid kellele iga rōngastatud lind ja veel eriti rōōvlind oli omamoodi kõva adrenaliinilaks.

Soov linnule rōngast jalga panna oli nii suur, et 1973. aastal leitud pesas oleva ainsa poja rōngastasin omatehtud plekist rōngaga KANIN NOS 001. Poeg sai igatahes lennuvõimeliseks.

Talvel saadeti mulle ka Moskva

rōngastuskeskuse linnurōngad ning kolm poega, kõik erinevatest pesadest, said 1974. aasta lõikuskuu algul need jalga. Ühel neist ei vedanud. 1.vebruaril 1975 lasti ta maha – peeti kanakulliks – Valgevenes Gomelski oblastis.

Sügisel võis üksikuid karvasjalgviusid Kanini tundrates kohata veel sügiskuu lõpulgi.

UUESTI EESTIMAAL

1975. aasta kadripäeval olin kodus. Tundra oli minevik. Kaasa tõin hulga mälestusi, kolm kladet vaatlusi, hulga mustvalgeid fotosid ja paar täispildistatud Orwo diapositiivfilmi.

Taaskohtumine taliviuga toimus jällegi Perekülas ja seda pea kaks aastat pärast Barentsi mere äärest naasmist. Kohtumised taliviuga olid harvad, esimesele vaatlusele hakkas lisa tulema alles mõne aasta pärast. Ent siiski hakkasid kohtumised karvas-

jalgse viuga sagenema möödunud sajandi kaheksakümnendate lõpu-poole. Tõenäoliselt oli üheks põhjuseks mu enda suurem liikuvus ja ka vaatlusoskuste paranemine. Aga ka teistelt hakkas aina rohkem tulema teateid talvekuudel siin-seal kohatud talviudest. Nende lemmikpaikadeks olid saared ja Lääne-Eesti lagedad uudismaaväljad. Nüüdseks võib öelda, et karvasjalgviude talvitumine Eestis on kasvanud. Viimaste aastate kokkuvõtte Eestis pesitsevate ja talvituvate lindude kohta – neid tehakse iga viie aasta tagant – ütleb talviude kohta: aastail 2008-2012 talvitus Eestis 20-100 karvasjalgviud, aastail 2001-2012 on arvukus mõõdukalt tõusnud (10-50%), liigi arvukuse hinnangu on andnud linnurühma uurivad spetsialistid. Samas arvukuse hindamiseks kaasaegne kvantitatiivne andmestik peaaegu puudub. Loodetavasti toob tulevik talviude arvukuse osas rohkem selgust.